

עולמות נפגשים: המשמעות של התנדבות של נוער וצעירים עם מוגבלות והבטחת הצלחתה

מיכל גולן ורונית בר

מבוא

"ההדרכה בשבילי היא סוג של הגשמת חלום אישי. אמנם המדריכים האמינו בי, נתנו לי מוטיבציה ואמרו לי שאגיע להיות מדריכה, אבל רק היום אני רואה שאני יכולה להצליח בתפקיד ואפילו לתרום" (הילה, מדריכה ב"בית הגלגלים", עמותה הנותנת מענה למחסור בפעילות חוץ בית-ספרית ולהעדר מסגרות חברתיות הולמות לצעירים עם מוגבלויות).

הילה, בחורה בת 23, המרותקת לכיסא גלגלים ובעבר חניכה בעצמה, הצטרפה לצוות של 15 מדריכים ללא מוגבלות באחת הקבוצות של "בית הגלגלים" לפני כשנתיים. צוות המדריכים מלווה מספר דומה של ילדים עם מוגבלות פיזית משמעותית, חלקם מרותקים לכיסא גלגלים וזקוקים לסייע אישי (בשירותים, באכילה ועוד).

"החשש הוא שהתודעה של האדם שכל חייו היה בעמדה של מקבל עזרה תתקבע; חשוב שנחדיר בהם את התודעה שיש להם כוחות גם לתת לאחרים" (גידי צור, מנכ"ל "כוונים" - תכניות צעירים עם נכויות, עמותה המקדמת צעירים עם צרכים מיוחדים תוך עידודם לעצמאות ולמעורבות בקהילה בה הם חיים).

הילה וגידי, כל אחד בדרכו, משקפים את ממצאי הספרות (פישר, 1999; Miller et al., 2002) שלפיהם תחושת הערך העצמי עולה במקביל לפיתוח מיומנויות אישיות בעיקר בקרב מתנדבים צעירים עם מוגבלויות.

מטרת המאמר לדון בחיבור בין העולם של אנשים עם מוגבלות לבין עולם ההתנדבות. תחילה נבחן את משמעות המושג התנדבות, נמשיך ונתייחס לאוכלוסיית אנשים עם מוגבלויות, ונסקור בקצרה ממצאים עיקריים ממחקרים שבחנו את ההשפעות של התנדבות על נוער וצעירים עם מוגבלות ואת יתרונותיה. בתוך כך נשלב מדבריהם של צעירים עם מוגבלות המתנדבים בפעילויות שונות.¹

רקע

התנדבות היא כל פעילות שבה מושקע חינם זמן כדי להיטיב עם אחר, קבוצה או מטרה. ההתנדבות נגזרת ממקבץ של התנהגויות מסייעות ומתאפיינת יותר במחויבות מאשר בעזרה ספונטנית. הדר ווילסון (הדר, 2010; Wilson, 2000) מחדדים ומוסיפים כי התנדבות היא תהליך מתוכנן ומותווה מראש הנמשך תקופה ארוכה, בניגוד להתנהגות עוזרת, המבוססת בעיקר על ספונטניות. התנדבות נוער

1 המאמר נכתב על בסיס סקירת הספרות שערכה ליאורה ארנון, ג'וינט התנדבות. סקירה זו מובאת בנפרד בגיליון זה.

מוגדרת כפעילות של בני נוער בגילאים 12-19 למען הקהילה ללא תגמול כספי. חלק מהמתנדבים פועלים במסגרת תכניות מובנות לעידוד התנדבות בבתי הספר שבהם הם לומדים, ולעתים מחויבים לפעילות זו כחלק מתכנית הלימודים. סוג פעילות זה מרחיב את המונח "התנדבות" אל מעבר למובנה הצר של המילה, הכולל רק מתנדבים שפועלים מתוך רצון חופשי, ללא גמול כספי ולמען אנשים זרים להם (Haski-Leventhal, Ronel, York, & Ben-David, 2008).

בהתאם לחוק שוויון אנשים עם מוגבלות (התשנ"ח, 1998), אדם עם מוגבלות הוא אדם עם לקות פיזית (כגון אדם מתנייד בכיסא גלגלים), חושית (לקות שמיעה או לקות ראייה) או קוגניטיבית (כגון מוגבלות שכלית התפתחותית) או עם מוגבלות נפשית (כגון מחלת נפש). לבני נוער ולצעירים עם מוגבלות יש מגוון רחב של צרכים מיוחדים בתחומי הבריאות, החינוך והשיקום, ולנכותם השפעה על תפקודם בחיי יומיום, על יכולתם ללמוד, על תפקודם החברתי והנפשי ועל משפחותיהם (נאון, מורגנשטיין, שימעל וריבלס, 2000).

על-פי דוח נציבות שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות לשנת 2011, אנשים עם מוגבלות מהווים קרוב ל-22% מהאוכלוסייה. המשמעות היא שכל אדם חמישי הוא אדם עם מוגבלות. האם הדבר כך בסביבתכם? במקום העבודה? במעגלים החברתיים? מדוע אנחנו לא רואים אותם לידנו? התשובה כמובן מורכבת, ויש בה היבטים של מדיניות, של נגישות, של תפיסות חברתיות ועוד. חלקים גדולים מהמרחבים הציבוריים אינם נגישים לאנשים עם מוגבלות (פיזית, אבל לא רק) ועל כן אין הם יכולים להגיע אליהם. כך ההדרה מתרחבת: אנחנו לא פוגשים אותם, על כן לא מודעים לצורכיהם, לא מפתחים להם מענים ובכך מקבעים את ההדרה החברתית. הנתונים המובאים בדוח* מבטאים מגמה זו: 30% מהאנשים עם מוגבלות חמורה מדווחים על העדר חברים, לעומת 8% ביתר האוכלוסייה, 30% מהם מדווחים על תחושת בדידות יומיומית, לעומת 5% ביתר האוכלוסייה.

השינויים הרבים המתרחשים בחברה המערבית במאה ה-21 משפיעים מאוד גם על עולם ההתנדבות. בעבר היה מקובל לראות אנשים עם מוגבלות כמקבלי שירות וכנזקקים לקבלת סיוע ממתנדבים. מתוך ראיית ההשפעות החיוביות שיש להתנדבות על בני נוער, התעוררה התפיסה כי במעשה ההתנדבותי של נוער עם מוגבלות טמון פוטנציאל עצום לשילובם החברתי בקהילה.

ברוח זו אנו עדים לפיתוח תכניות חדשות המשלבות בני נוער עם מוגבלות בפעילות התנדבותית. תכניות אלה שמות דגש על הנגשת ההתנדבות, על תהליכי ליווי ותמיכה למתנדבים עצמם ועל שינוי עמדות בקרב הארגונים הקולטים אותם.

במקביל מתרחשים שינויים בעשורים האחרונים בגישה החברתית כלפי אנשים עם מוגבלות - מגישה הרואה אותם כזקוקים לחסד לגישה הרואה אותם כבעלי זכויות וכחברים רגילים בחברה. שינויים אלה השפיעו בתורם גם על התייחסות האדם עם מוגבלות כלפי יכולותיו שלו להשתתף במסגרות החברתיות בקהילה.

תרומת ההתנדבות לנוער וצעירים עם מוגבלות

ההתנדבות תורמת ליציאתן של אוכלוסיות מוחלשות מהדרה חברתית. בהקשר של אנשים עם מוגבלות המושג "הכלה חברתית" מתייחס ליכולתו של האדם להימצא ביחסי גומלין חיוביים עם אנשים בסביבתו ולהשתתף במסגרות רגילות המתאימות לבני גילו, תוך התאמת התנאים לצרכים המיוחדים הנובעים ממוגבלותו. כל זאת במטרה לסייע לאדם עם מוגבלות להשיג אוטונומיה, עצמאות תפקודית ואיכות חיים לפי צרכיו ורצונותיו האינדיבידואליים (הוצלר, יעקב, אלמוסני וברגמן, 2001, בתוך קמינסקי ושפירא, 2011). אף שרק מעט מחקרים עסקו בנושא, מן המידע הקיים עולה שהיתרונות של ההתנדבות לעוסקים בה מקרב כלל האוכלוסייה, רלוונטיים ואף מועצמים כשמדובר במתנדבים עם מוגבלות. אלה היתרונות העיקריים:

- ◆ **העצמה אישית:** עלייה בתחושת המשמעות והערך העצמי. פישר (1999) סקרה מחקרים המדווחים כי אחד המדדים המשמעותיים להעצמתו ולהתפתחות האישית של המתבגר היא היכולת להקדיש מזמנו הפנוי לצורך פעילות התנדבותית למען עצמו וקהילתו. עוד נמצא כי סביבה חברתית תומכת היא הגורם המשמעותי ביותר למעורבות בקהילה, אף יותר מרמת ההערכה העצמית ותמיכת המשפחה. במחקר שבחן את ההשפעה של השתתפות בפעילות התנדבותית על בני נוער וצעירים עם מוגבלות, נמצא כי ההתנדבות תרמה רבות לתחושת המשמעות של הצעירים, לביטחונם ולערכם העצמי. ההתנדבות חיזקה את תחושתם כי הם מסוגלים להשפיע על סביבתם ועל העולם וכי יש בכוחם לתרום לקהילה שלהם, להשפיע או לייצר שינוי (Roker, Player & Coleman, 1998).
- ◆ **שיפור במיומנויות אישיות, התנהגותיות וחברתיות:** במחקר שהתמקד בבני נוער עם מוגבלות כמתנדבים, נמצא כי ההתנדבות תרמה לפיתוחן של יכולות אישיות וחברתיות. יכולות אלה כללו תחושת ביטחון להתנסות בחוויות חדשות, תחושת מסוגלות להציע רעיונות חדשים בקבוצה, עמידה והצגה מול קהל, שיפור היכולות להתרועע עם אנשים מסוגים שונים, היכרות עם חברים חדשים וחיזוק הרשתות החברתיות (Roker et al., 1998). מחקר נוסף גילה כי ההתנדבות תרמה לשינויים חיוביים בחיברות (סוציאליזציה) של בני נוער עם מוגבלות שהתנדבו. (Miller et al., 2005).
- ◆ **יציאה ממעגל הבדידות - הכלה חברתית:** בסקר שערך מכון ברוקדייל נמצא כי צעירים עם מוגבלות שהשתלבו בחינוך הרגיל, דיווחו על מיעוט קשרים חברתיים מחוץ לשעות בית הספר. משמעות הדבר היא שילדים ובני נוער עם מוגבלות סובלים מבדידות, ובעקבות כך גם כישוריהם החברתיים מצטמצמים (נאון, מרום ומילשטיין, 2010). גורמים רבים יכולים להסביר את בדידותם של אנשים עם מוגבלויות, ביניהם העדר מוביליות, העדר נגישות והעדר עצמאות (מרגלית, 1998). ההתנדבות יכולה להועיל לאנשים עם מוגבלות המתמודדים עם הדרה חברתית בדרכים מגוונות, וביניהן נגישות לרשתות חברתיות, הזדמנויות להעצמה, שיפור הבריאות הפיזית והמנטלית והזדמנות לחוות סיפוק מעצם התרומה וההתחברות לקהילה.

◆ **פיתוח מיומנויות לעתיד:** בכל המחקרים שנסקרו נמצא כי ההתנדבות תרמה לפיתוחן של מיומנויות חדשות הרלוונטיות לתחומי חיים שונים, ביניהם עולם התעסוקה. כך למשל נמצא כי צעירים עם מוגבלות שהתנדבו דיווחו על פיתוח מיומנויות וכישורים אדמיניסטרטיביים, מיומנויות מחשב, שיפור במיומנויות כתיבה וניסוח, מיומנויות כלכליות וניהוליות (Roker et al., 1998). במחקרם של מילר ואחרים (Miller et al., 2002) נמצא כי המתנדבים התנסו במיומנויות מגוונות שלא הייתה להם הזדמנות להתנסות בהן קודם לכן. מיומנויות אלה כללו שימוש במגוון של כלים, תכנון, פתרון בעיות והתנסות עם יישום משימות מורכבות בהצלחה.

התנדבות של אנשים עם מוגבלות בארץ ובעולם

"תקופת ההתנדבות נתנה לי בסיס טוב להצליח מאוחר יותר כאדם עובד, לקבל ביטחון עצמי, לדבר בפני הילדים ולהיות יותר מודע ליכולות שלי, ובאמת היום אני מתקדם יפה מאוד במקום העבודה". כך מתאר אימאד, שהדריך בעבר קבוצה בתכנית "בגובה העיניים" לילדים עם לקות ראייה.

חיזוק לדברים אלה עולה בדבריה של הילה: "כשנכנסתי להדרכה עוד התנהגתי כמו חניכה. היה לי קשה לעזור פיזית וישבתי בצד. עם הזמן ראיתי שאני יכולה ליצור קשר מיוחד עם הילדים והם מקשיבים לי. לאט-לאט חיזקתי את הביטחון ואת האמונה ביכולת שלי להעניק לילדים. באמת לא חשבתי שאצליח לעמוד בלחצים האלה".

דוגמה לשילוב צעירים עם מוגבלות בפעילות התנדבותית אפשר לראות בתכנית "משלבים", שהוקמה בשותפות עם ג'וינט אשלים במטרה להיענות לרצונם של צעירים רבים עם מוגבלות המבקשים להשתתף בהתנדבות שירות לאומי. בכך הם מביעים את רצונם להיות פעילים בחברה הכללית, להרגיש שהם תורמים למדינה ולחוש עצמאיים יותר (גזית וקינג, 2006, בתוך הכהן, וולף, סבו ומארק, 2010). בשנת 2004, אז החל לפעול פרויקט "משלבים", הוקצו 74 תקני שירות לאומי לנוער עם מוגבלות. עם השנים חלה עלייה משמעותית והיום יש 587 תקנים שאושרו בהחלטת הממשלה. הצעירים משתלבים במגוון רחב של מקומות להתנדבות, כגון גני ילדים, בתי חולים ומשרדי ממשלה.

להתנדבות של אנשים עם מוגבלות בקהילה תרומה רבה לכלל הקהילה בהיבטים שונים:

- ◆ **שינוי עמדות כלפי אנשים עם מוגבלות:** נמצא כי ההיכרות עם מתנדבים עם מוגבלות והחשיפה אליהם תורמות לשינוי עמדות בציבור הרחב, לצמצום הדעות הקדומות ולהתייחסות אל אנשים עם מוגבלות כאל אזרחים שווים בקהילה.
- ◆ **פיתוח רגישות חברתית:** נמצא שבפעילויות המשלבות ילדים ללא מוגבלות ועם מוגבלות, הילדים רכשו הרגלי סיוע, פתיחות, סבלנות וסובלנות.
- ◆ **אימוץ תפיסת חיים משלבת:** התנדבות ופעילות משותפת גורמת לאנשים ללא מוגבלות לסגור על זכויותיהם של אנשים עם מוגבלות, ולאמץ אורח חיים משלב בחייהם גם כבוגרים בעתיד בקרב קהילתם.

◆ **תרומה במקרים שבהם משתתפי התכניות הם ילדים עם מוגבלות:** התנדבות של צעירים עם מוגבלות בקרב אוכלוסייה דומה להם מהווה מודל להצלחה עבורם. מתנדב עם מוגבלות יכול אף לסייע לקבוצת המדריכים ללא מוגבלות בשיקוף הצרכים של צורכי הילדים מתוך חוויותיו האישיות ומתוך הבנה מעמיקה שלהם. חיזוק משמעותי לדברים אלה עולה בדבריה של גילי, חברה בארגון "אופק לילדינו", שותפה עם קבוצת אמנים עם לקות ראייה ועיוורון לתכנית שרובה ככולה פרי יצירתם: "אני חשה סוג של שליחות וסיפוק בתרומה שאני יכולה לתרום לאחרים שיכולים להביט וללמוד מהמודל העתידי שלי. אני חשה סוג של אחווה, תובנה רגשית והסתכלות פנימה, לדעתי יותר מאשר מתנדבים רגילים".

למרות זאת, מחקרים מראים כי הסבירות שאדם עם מוגבלות יתנדב היא נמוכה יחסית לאדם ללא מוגבלות. מדוע כך הם פני הדברים?

בבריטניה בשנת 2008, 32% מהמתנדבים היו מבוגרים עם מוגבלות, זאת לעומת 41% מכלל האוכלוסייה המבוגרת (State of the World's Volunteerism Report, 2011). בארצות הברית, נכון לשנת 2002, 5.4% מכלל המתנדבים היו אנשים עם מוגבלות ו-1.1% מהמתנדבים היו אנשים עם מוגבלות שכלית התפתחותית, זאת אף שאחוז האנשים עם מוגבלות באוכלוסייה גדול מכך משמעותית (כ-20%) (Miller, Schleien, Rider, Hall, 2002; Roche & Worsley, 2002).

בשנת 1998 חוקקה הכנסת את "חוק שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות תשנ"ח" במטרה לעגן את זכותם של אנשים עם מוגבלות בחברה הישראלית למעורבות שוויונית ופעילה בכל תחומי החיים. בפועל גילו ארטמן-ברגמן ורימרן (2009) תמונה די עגומה בכל הנוגע למעורבותם החברתית של אנשים עם מוגבלות בישראל, אף שאנשים אלו מביעים עניין רב במעורבות במעגלי החברה השונים.

יש להניח כי אף שמדובר במחקרים על בוגרים, התמונה אינה שונה באופן מהותי בקרב ילדים, נוער וצעירים עם מוגבלויות, אם כי אנו מזהים מגמות חיוביות ההולכות ומתפתחות. זאת ועוד, נמצא כי יש חסמים אישיים בהתנדבות של אנשים עם מוגבלות וחסמים ארגונים של הארגון הקולט את המתנדב עם המוגבלות. נציין את העיקריים שבהם:

- ◆ תפיסות אישיות - ככל שאדם תופס את נכותו כחמורה יותר, כך הוא מעריך את סביבתו כנגישה פחות ונוטה להיות מעורב פחות בחברה. בהקשר לכך, ככל שאדם חש שהוא תלוי בזולת ואיננו עצמאי בחיי היומיום, הוא יחוש שאינו מסוגל לתרום לזולת.
- ◆ יכולת השפעה - ככל שאדם עם מוגבלות חסר ביטחון עצמי ופחות מאמין ביכולותיו ובכוחו להשפיע על הזולת, כך הוא יימנע יותר מפעילות התנדבותית.
- ◆ היכרות וחשיפה - ידע לא מספק על מקומות התנדבות, על מהותה ועל מה שהיא מאפשרת למתנדבים עלול להרחיק אנשים עם מוגבלות מהאפשרות להשתתף בפעילות. כמו כן הם חשים שינוצלו כמתנדבים במקום שיגויסו כעובדים בשכר ויושארו כמתנדבים בלבד.

- ◆ תפיסות ארגוניות - תפיסה של המנהיגות הארגונית הגורסת כי הפעלת מתנדבים עם מוגבלות כרוכה בהשקעה ניכרת של משאבי זמן, כוח אדם, הכשרה וכסף.
- ◆ נגישות - העדר גישה למידע על אנשים עם מוגבלות והעדר הזדמנויות למעורבות חברתית של אנשים עם מוגבלות, העדר תנאים של נגישות בארגון וקושי בהגעה פיזית (תחבורה, נגישות) למקומות פעילותו. העדר תפקידים ההולמים את כישוריהם של אנשים עם מוגבלות או תפיסה שלא ניתן ליצור תפקידים הולמים לאוכלוסייה זו.

כיצד משלבים מתנדבים עם מוגבלות?

בספרות המחקרית מתוארים כמה מודלים להפעלת אנשים עם מוגבלות כמתנדבים בקהילה. העיקריים ביניהם הם מודל להפעלה יחידנית של מתנדבים עם מוגבלות במסגרת ארגון המתנדבים, ומודל המציע תכנית מובנית להתנדבות משלבת, במסגרתה מתנדבים יחד אנשים עם מוגבלות וללא מוגבלות.

כמה גורמים יכולים לסייע לשילובם של אנשים עם מוגבלות כמתנדבים:

- ◆ **הכנה תפיסתית אידיאולוגית** - בשלב ההכנה על הארגון לייצר מדיניות ואסטרטגיה המקדמת שוויון ונגישות. עליו להניח את התשתית הערכית הרואה בכל מתנדב (עם מוגבלות וללא מוגבלות) אדם בעל רצון חופשי ובעל צרכים ייחודיים, אילוצים ומוגבלות ובמקביל בעל כוחות ויכולות לתרום ולהיות שותף לשינוי חברתי. יש חשיבות להאמין בצעירים עם מוגבלות וביכולתם לייצר שינוי חברתי אמיתי, ככל צעיר בן גילו.
- ◆ **איש מקצוע מלווה** - תפקיד מרכזי ומשמעותי בתכניות המבקשות לשלב אנשים עם מוגבלות כמתנדבים. על הארגון למנות איש מקצוע מתחומי הטיפול (עו"ס, חינוך וכד') שיזהה ויטפח את הכוחות והיכולות של המתנדבים, יתחבר לאנשי מפתח בקהילה, ינחיל אסטרטגיות התאמה ונגישות, וייצר שיטות ודרכי עבודה לעידוד שילובם החברתי של אנשים עם מוגבלות במסגרות התנדבותיות. לעתים יש צורך גם לאתגר אותם להתנסות בחוויות ובמיומנויות חדשות.

היערכות ארגונית

הנגשה - על הארגון לדאוג להנגשה פיזית של סביבת העבודה, של אמצעים טכנולוגיים, טפסים וחומרי קריאה וכל הנדרש, וכן לתחבורה נאותה ולאמצעי תקשורת מתאימים.

תהליכי קליטה - על כל ארגון להיערך לקראת קליטת מתנדבים עם מוגבלות. קליטת אנשים עם מוגבלות כוללת היכרות מעמיקה אף יותר עם הצרכים של המתנדב. מומלץ לעשות זאת בעזרת המתנדב עצמו, שמיטיב יותר מכולם לדעת מה יסייע לו, באיזו מידה הוא זקוק להתחשבות ולהתאמות ובאילו תחומים הוא אינו מעוניין בהתייחסות מיוחדת. חשוב למצוא תפקידים התואמים הן את היכולות והכישורים של הצעירים המתנדבים והן את תחומי העניין שלהם.

הכשרה - על הארגון לדאוג להכשרה למתנדבים, המותאמת לצרכיהם וליכולותיהם וכן להבטיח ליווי מתמשך במהלך פעילותם ההתנדבותית.

ניהול ההתנדבות - על הארגון לפעול על-פי כללי ניהול מתנדבים רגיל הכוללים הכשרת המתנדב/ת והענקת כלים מקצועיים להיכרות עם מושא ההתנדבות, עם אוכלוסיית היעד להתנדבות ועם מקום ההתנדבות. על מנהל ההתנדבות לערוך משוב מקצועי, לתגמל את המתנדבים ולייצר תהליכי פרידה ראויים למתנדבים.

הבטחת תמיכה מקצועית - יש לדאוג שלרשות הצוות יעמדו אנשי מקצוע מתחום החינוך המיוחד, הרווחה או הבריאות, שבהם יוכלו להיוועץ בעת הצורך.

כשמדובר במודל של תכניות המשלבות נוער וצעירים עם מוגבלות יחד עם צעירים ללא מוגבלות יש צורך לשים דגש על משמעות האינטראקציה הנוצרת בין מתנדבים עם מוגבלות למתנדבים ללא מוגבלות. לגבי מודל זה עלו בספרות כמה גורמים נוספים (לאלה שהוזכרו לעיל) הדרושים להצלחת תכניות משלבות כאלה:

- ◆ להתחיל עם קבוצה קטנה של מתנדבים ולהגדילה בהדרגה, תוך התייחסות למשאבים הארגוניים הקיימים לצורך ליווי תהליך ההתנדבות שלהם.
- ◆ לבחור מתנדבים ללא מוגבלות שהם מעט יותר מבוגרים בגילם מהמתנדבים עם מוגבלות.
- ◆ להכשיר את כל הצוות שיפעיל את התכנית ולהעניק לו את כל הידע והכלים ההכרחיים לעבודה עם צעירים עם מוגבלות וללא מוגבלות.
- ◆ ללוות את הקבוצה לפני כל מפגש ואחריו, במפגשי רפלקציה ועיבוד, הנוגעים גם לפיתוח המיומנויות, להתקדמות הקבוצה, לאינטראקציה שנוצרה בין החברים.

מנהל "בית הגלגלים" מספר: "בהתחלה היו לחגית בעיות בתוך הצוות. היא התנהגה יותר כמו חניכה מאשר מדריכה. היא לא הייתה משמעותית והמדריכים אפילו התלוננו שהיא לא לוקחת אחריות. כתוצאה מכך גם הילדים לא תפסו אותה כמודל. עם הזמן, ובעיקר לאחר הקורס, חל שיפור משמעותי".

שרית, מארגון "אופק לילדינו" השותפה לתכנית "רואים אחרת", קבוצת צעירים עם עיוורון ולקות ראייה המעבירים סדנאות בבתי ספר ובמסגרות של בוגרים, מוסיפה: "את הקבוצה שלנו מלווה עובדת סוציאלית קהילתית. בהתחלה היא גיבשה אותנו והנחתה אותנו יותר צמוד. במהלך הזמן נעשינו יותר עצמאיים אבל אנחנו עדיין זקוקים ליד מכוונת".

מילות סיום

"מה שמחזק אותי הוא המחשבה שאמי הייתה גאה בי שאני יכולה להיות כמו כולם. אני מרגישה המון סיפוק כי הילדים מקשיבים לי ולפעמים מספרים לי דברים מאוד אישיים. ההדרכה עוזרת לי להתפתחות, זה עזר לי להיפתח ולקחת יותר אחריות על עצמי. אני לא אומרת שאין קשיים. לדוגמה, כשאנחנו הולכים לים וכל המדריכים נהנים ונכנסים, אני נשארת עם כמה ילדים לבד על החוף [...] אני לא יכולה לעזור פיזית לחניכים בגלל הקשיים הפיזיים שלי, אבל למדתי לא לרחם על עצמי ולהתמקד במה שאני כן יכולה. אני יכולה לתרום מהניסיון שלי ולהעביר להם מסר חשוב לחיים, שאפשר להתגבר ולהתמודד עם הכול! זה מיוחד רק לי. [...] כשהתחילה ההשתלמות התייחסתי לזה כאל שטויות ובזבז זמן אבל מהר מאוד הבנתי שאני מקבלת כלים כדי להתמודד עם כל מיני בעיות, כמו למשל איך להתמודד עם הורים, עם דרישות של חניך. היום אני חושבת שכל נכה צריך לעבור את הקורס כי הוא מכשיר לחיים. כדי להיות מדריך טוב צריך אוזן קשבת לאורך כל המסע הזה וקודם כול רצון לתרום מעצמך ולהכיל את האחר, לדעת שיש לך אחריות כלפי אחרים ולפעמים לדעת לקבל ביקורת בונה. להיות מדריך זו זכות. 'בית הגלגלים' נתן לי המון ועכשיו תורי להחזיר!" (הילה)

במאמר זה הדגשנו את המפגש בין שני עולמות - ההתנדבות ואנשים עם מוגבלויות. האם החיבור מפתיע? ברור מאליו? אפשרי? באמצעות הדוגמאות האישיות והסקירה הספרותית ניסינו להתמודד עם השאלות הללו תוך שהצבענו על חשיבות החיבור ועל הצורך להסדירו ולאפשר לצעירים עם מוגבלויות הרוצים להתנדב לעשות כן ותוך כך לצמוח ולהתפתח ולהרגיש שייכות לקהילה.

ככלל, בשנים האחרונות צובר תחום ההתנדבות תאוצה בקרב בני נוער וצעירים בכלל ובקרב בני נוער וצעירים עם מוגבלות בפרט. נמצא כי להתנדבות השפעות חיוביות רבות על חייהם של הבוחרים לעסוק בה, כמו גם על הקהילה כולה. התפתחות זו מביאה לידי ביטוי את התפיסה כי במעשה ההתנדבותי טמון פוטנציאל עצום לשילוב חברתי של אנשים עם מוגבלות בקהילה ולהכלתם החברתית כאזרחים שווים זכויות. אנו למדים כי שילוב מוצלח של מתנדבים עם מוגבלות אינו דבר של מה בכך והוא מחייב תהליך מוסדר של חשיבה, תכנון ופעילות מדוקדקת - גיבוש מחודש של תפיסת הארגון, היערכות ארגונית ופיתוח מערך תומך ומלווה למתנדב עם מוגבלות.

היתרונות בשילובם של מתנדבים עם מוגבלות בקהילה מהווה כלי לשינוי תפיסות עולם וההשפעה על הקהילה כולה, הן ברמת התפיסה של אוכלוסיית האנשים עם מוגבלות את עצמה כמעורבת, תורמת ומשפיעה על החברה ועל עצמה, והן באופן שבו תופסים אנשים ללא מוגבלות את האנשים עם מוגבלות.

אנו מאמינים כי החיבור בין העולמות - עולם ההתנדבות ועולמם של אנשים עם מוגבלות - הוא דרך ראויה ליצירת קהילה מכילה ובריאה.

ביבליוגרפיה

- ארטן-ברגמן, ט', ורימרמן, א' (2009). דפוסי מעורבות חברתית בקרב אנשים עם וללא מוגבלות בישראל, ביטחון סוציאלי 79, 49-84.
- גריפל, א', והבר, ל' (2010). "קהילה תומכת חיים עצמאיים לנכים" - הערכה מחקרית. מינהל המחקר והתכנון, המוסד לביטוח לאומי והיחידה לנכויות ושיקום, ג'וינט ישראל.
- גריפל, א', וקטש, ש' (2011). דו"ח מחקר לתכנית "קהילה תומכת חיים עצמאיים לנכים", דפוסי התנדבות ונכונות להתנדב על ידי החברים בקהילה. ירושלים: ג'וינט ישראל, מסד נכויות.
- הדר, ל' (2010). התנדבות ככלי להעצמת בני נוער בסיכון. מניתוק לשלוב: יוזמות ומחשבות, במה לעובדי קידום נוער בישראל 16, 43-60.
- הכהן וולף, ח', סבו, ב', ומארק, ד' (2010). כנפיים - מכינה לחיים, תוכנית שילוב נכים בלימודים ובשירות לאומי. הערכה מחקרית, מינהל המחקר והתכנון והאגף לפיתוח שירותים, המוסד לביטוח לאומי.
- חסקי-לוונטל, ד', הנדי, פ', וכנען, ר' (2009). התנדבות סטודנטים בישראל בפרספקטיבה משווה: מנבאים, מניעים, תגמולים והשפעתם על מוסדות החינוך. ביטחון סוציאלי 79, 141-163.
- מרגלית, מ' (1998). בדידות של ילדים בעלי פיגור שכלי: אפיונים יחידניים ומערכתיים וגישות בטיפול. בתוך: דובדבני, א', חובב, מ', רימרמן, א', ורמות, א' (עורכים), הורות ונכות התפתחותית בישראל. ירושלים: מאגנס.
- נאון, ד', מורגנשטיין, ב'; שימעל, מ', וריבליס, ג' (2000). ילדים עם צרכים מיוחדים: הערכת צרכים וכיסוים על ידי השירותים. דמ-355-00: ג'וינט-מכון ברוקדייל.
- נאון, ד', מרום, מ', ומילשטיין, א' (2010), שילוב ילדים עם צרכים מיוחדים בבתי ספר יסודיים. מעקב אחר "פרק השילוב" בחוק החינוך המיוחד. ירושלים: מאיירס-ג'וינט-מכון ברוקדייל.
- קמינסקי, ש', ושפירא, מ' (2011). פארק חברים - גן שעשועים נגיש ומשלב בפארק רעננה. רעננה: בית איזי שפירא ועיריית רעננה.

Haski-Leventhal, D., Ronel, N., York, A., and Ben-David, B. (2008). Youth volunteering for youth: Who are they serving, how are they being served. *Children and Youth Services Review*, 30, (7) , 834-846.

Kulik, L. (2007). Predicting responses to volunteering among adolescents in Israel: The contribution of personal and situational variables. *Voluntas*, (18), 35-54.

Lonsdale, S. (1990). *Women and Disability*. London: Macmillan.

Miller, K. D., Schleien, S. J., Brooke, P., Frisoli, A. M., & Brooks III, W. T. (2005). Community for All: The Therapeutic Recreation Practitioner's Role in Inclusive Volunteering. *Therapeutic Recreation Journal*, 39(1), 18-31.

Miller, K. D., Schleien, S. J., Rider, C., Hall, C., Roche, M., & Worsley, J. (2002). Inclusive Volunteering: Benefits to Participants and the Community. *Therapeutic Recreation Journal* 36, 247-259.

Moore, D., & Fishlock, S. (2006). Can Do! Volunteering: A Guide to Involving Young Disabled People as Volunteers. *Australian Journal on Volunteering* 11(2), 82.

Morrow, V. (2001). Young People's Explanations and Experiences of Social Exclusion: Retrieving Bourdieu's Concept of Social Capital. *International Journal of Sociology and Social Policy* 21(4/5/6), 37-63.

Phoenix, T., Miller, K., & Schleien, S. (2002). Better to Give than Receive. *Parks & Recreation* 10, 26-33.

Roker, D., Player, K., & Coleman, J. (1998). Challenging the Image: The Involvement of Young People with Disabilities in Volunteering and Campaigning. *Disability and Society* 13, 725-741.

State of the World's Volunteerism Report (2011). *Universal Values for Global Well-being*. United Nations Volunteers.

Stroud, S., Miller, K. D., & Schleien, S. J. (2006). A Winning Recipe for Volunteerism. *Parks & Recreation* 1, 51-54.

Wilson, J. (2000). Volunteering. *Annual Review of Sociology* 26, 215-240.